

Verkkoproosa

© Risto Niemi-Pynttäre

ISBN 978-952-215-027-1

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

2007

ntamo

www.ntamo.net

Risto Niemi-Pynttäri

VERKKOPROOSA

Tutkimus dialogisesta kirjoittamisesta

ntamo, Helsinki

KIITOKSET

Tämän tutkimuksen tekemisen edellytykset ovat syntyneet kirjallisuuden oppiaineen piirissä Jyväskylän yliopiston kampuksella. Mahdollisuus opettaa kirjallisuutta ja kirjoittamista on merkinnyt elämäntapaa, jossa voi keskustella näistä kysymyksistä opiskelijoiden ja tutkijoiden kanssa. Eri sukupolvien edustajina mainittakoon Tarmo Kunnas, Leena Kirstinä, Mikko Keskinen ja Kristian Blomberg. Kirjallisuuden oppiaineen suojista nousseet keskustelut ovat olleet tärkeitä, vaikka ne ovatkin koskeneet kaikkea muuta kuin verkkoa. Työskentely professori Tuomo Lahdelman johdolla uuden tutkimusalueen parissa on ollut tärkeää. Jyväskylän yliopistosäätiön, filosofian tohtori h.c. Pekka Salojärven lahjoitus on ollut tärkeä minulle ja koko Kirjoituksen syntyminen prosessina -tutkimusprojektille.

Tutkimukseni taustana on ollut myös monen vuoden työ ohjaajana Teletopelius verkkopajassa. Kiitos tuolle ryhmälle, joka toteutti harrastajakirjoittamisen emansipaatiota käytännössä. Karl-Heinz Böhm on opastanut minua verkkoteknologian alueella. Professori Raine Koskimaan pioneerityö digitaalisen kulttuurin alueella Jyväskylän yliopistossa on olennainen ilmapiiriä luova asia. Juha Teppo houkutteli minut kehittelemään kanssaan Euroopan kirjallisuushistorian verkkokurssia, ne kokemukset vaikuttivat myös tutkimustyöhöni.

Monet ihmiset ovat edistäneet työtäni, kiitos heille. Kaisa Ahvenjärven kanssa olen jakanut viihtyisän työhuoneen. Keskustelut Tarja Ahopellon kanssa ovat olleet rohkaisevia. Professori Annika Wennerberg antoi työn varhaisessa vaiheessa erittäin osuvia huomioita kirjoittamistavan suhteen. Outi Oja, Juri Joensuu ja Nora Ekström ovat antaneet tarkkaa ja kriittistä palautetta teksteistäni. Marita Kärkkäinen ja tyttäreni Laura Niemi-Pynttäri ovat pelastaneet monia ajatuksia hämäryydestä. He ovat auttaneet kieleen ja ilmaisuun liittyvissä kysymyksissä. Tutkimuksen julkaisija, ntamo on olennainen osa kirjan ja verkon uutta kulttuuria, kiitos Leevi Lehdolle hienosta mahdollisuudesta. Lopulta tietenkin kiitokset perheelle ja omaisille, Merjalle joustavuudesta ja äidilleni siitä, että koen kuuluvani pöytäkeskustelijoiden sukuun.

Jyväskylässä 4.12.2007 Risto Niemi-Pynttäri

Sisältö

JOHDANTO	13
----------	----

ENSIMMÄINEN OSA: POETIIKKA

I KIELI

1. KIRJOITUS JA VERKKOKULTTUURI

1.1	Käsitys yleisestä verkkokielestä	25
1.2	Ei-retorinen informointi	30
1.3	Subjektiivisesta neroudesta dialogisuuteen	37
1.4	Kontrolli, spontaanius ja nettipuhe	45
1.5	Puhe kirjoituksessa ja keskustelu lukemisessa	52

2. KIELEN LUOVUUS

2.1	Kirjoittaminen ja kirjallisuusteoria	59
2.2	Kielellistä elämää uudistava metafora	64
2.3	Metaforisuus ja tuore havainto	72
2.4	Assosioiva metaforisuus	77
2.5	Laajentuva metafora ja poeettisuus	81

II GENRE

1. VERKKO, TEKSTIIN ORIENTOITUMINEN JA KERRONTA

1.1	Genre tekstiin orientoitumisena	93
1.2	Moderni sopeutumattomuus ja genre	102
1.3	Verkkokirjoitus, puhe ja genre	108
1.4	Kerronta, kielioppi ja fiktion repertuaarit	120

2. GENRE HAHMOTTAMISENA JA TULKITSEMISENA

2.1	Kirjoittajan intentiot ja ennakoivat mielikuvat	133
2.2	Kirjoittaminen tulkitsemisena	139
2.3	Produktiivinen genrefunktio	145
2.4	Aihe, prosessi ja inventio	152

III VIESTIN POETIIKASTA

1.	Poetiikka ja informaation aika	163
2.	Logos, viesti ja keskustelu	169
3.	Viestin lähettämisen ja saamisen poetiikkaa	174
4.	Julkaiseminen, päivitys ja editointi	177
5.	Viestintärutiini, ihmetys ja poeettisuus	189

TOINEN OSA: DIALOGI

1. VERKKOKIRJOITTAMISEN ONTOLOGIAA

1.1	Välittömyyden teknologia, online ja kirjoittaminen	203
1.2	Läsnäolo ja distanssi online-keskustelussa	212
1.3	Dialogisuus, kirjoittajan ja lukijan etäläsnäolo	220
1.4	Online-kirjoittaminen ja poeettinen diskurssi	228

2. KESKUSTELU ORIENTOITUMISENA

2.1	Keskusteluanalyysi ja hermeneutiikka	239
2.2	Keskusteluun orientoitumisen päätyypit	245
2.3	Vuoron vaihtumisen etiikasta	251
2.4	Vuorot, puheenalainen ja näyttämö	256
2.5	Dialogisista online-leikeistä	265

3. ONLINE-REPLIKOINTI

3.1	Chatin, cyberdraaman ja roolipelin draamallisuudesta	271
3.2	Online-replikointi ja perinteinen dialogi	279

4. IMPROVISAATIO ONLINE-DRAAMASSA

4.1	Juonellinen ja kielellinen improvisointi	287
4.2	Klassikon karnevalisointi – <i>Hamnet</i>	294
4.3	Primaari teksti ja naamio – <i>Plaintext Players</i>	300
4.4	Ihmisten välinen todellisuus – <i>Chattheater</i>	308

KOLMAS OSA: JULKISUUS

I JULKISESTI ILMENEVÄSTÄ

1. *SENSUS COMMUNIS*

1.1	Virtuaalinen, todellinen ja <i>sensus communis</i>	321
1.2	Yleisö, simulaatio ja kuka tahansa	326
1.3	Yleistajuinen, <i>sensus communis</i> , yhteinen oleminen	332
1.4	Hyvä ja tyylikäs yhteisöllisenä ethoksena	338

2. YKSITYISYYS JA JULKISUUS

2.1	Yksityisen sekoittuminen julkiseen	343
2.2	Mielikuva lukijasta, julkisesti henkilökohtainen puhe	349
2.3	Faktojen paljastaminen ja yksityisyys	360
2.4	Yksityisasiat ja kerronta	367

II JULKINEN KESKUSTELU

1. INFORMAATIO, JÄRKI JA JULKISUUS

1.1	Verkko ja julkisuuden rakennemuutos	379
1.2	Tiedon muodostus, tiedonvälitys, huomion talous	387
1.3	Sananvapaus ja kirjallinen traditio	394
1.4	Rationaalisen keskustelun ongelma verkossa	403

2. SOSIAALINEN ELÄMÄ JA VERKKOKESKUSTELU

2.1	Sosiaalinen konteksti, kirjoittaminen, läsnäolo	411
2.2	Silmäily, heikko lukeminen ja konteksti	417
2.3	Valtasuhteet ja epäkohteliaisuus	422
2.4	Yhteisön kriisi, riita ja provokaatio	428
2.5	Valtasuhteet ja kiista <i>BlueSky</i> -yhteisössä	434

3. RIIDAT KIRJALLISUUS-FOORUMILLA

3.1	Riita, fleimaus ja suuttumus	443
3.2	Kirjallisuus-foorumin kriisi ja syntipukki	447
3.3	Huono yhteisö, arvostuksen puute	454
3.4	Syyllistäminen ja syyllisen eristäminen	461

PÄÄTÄNTÖ	473
----------	-----

LÄHTEET	477
---------	-----

JOHDANTO

”Keskustelu edellyttää yhteistä kieltä, ja enemmänkin, se luo yhteistä kieltä.”

Hans-George Gadamer

Tämän tutkimuksen aiheena on kirjoittaminen verkossa, tarkemmin sanoen luova, leikillinen ja poeettinen toiminta. Verkkoteknologiaa on tarkasteltu usein vain uusina ja traditiottomina ilmiöinä. Tässä työssä näitä uusia kirjoittamisen käytäntöjä tarkastellaan suhteessa rikkaaseen kirjoittamisen ja kirjallisuuden traditioon. Verkkoproosa on tässä tutkimuksessa termi, joka viittaa puheen tyyllittelyn tradition viimeiseen vaiheeseen. Puheen ja kirjoituksen jännite on eräs kulttuurimme pohjavirtoja, josta taideproosa on ammentanut paljon. Verkkoproosa ei ole taidetta, vaan verkossa tapahtuvaa kirjoittamista, joka synnyttää puheen ja kirjoituksen jännitteestä uudenlaista tyyliä.

Tutkimuksen kohteena ei ole vain fiktion kirjoittaminen, vaan pyrin hahmottamaan verkon poetiikkaa yleisemmin. Kirjoittaminen verkossa on erityisen dialogista, viestien vaihtoa ja replikointia. Tutkittaessa verkkokeskustelua, vallitsevia tutkimusmetodeja ovat erilaiset keskusteluanalyysin, diskurssi-analyysin ja etnometodologian menetelmät. Poeettisuuden käsitettä tapaa harvoin noissa tutkimuksissa. Vastaaviin piirteisiin tosin viitataan silloin, kun puhutaan leikillisestä kielenkäytöstä ja sen tulkintakehyksestä. Leikin käsite on kuitenkin epämääräinen, jopa tutkimuksessa se saatetaan ottaa itsestään-selvyytenä. Kirjallisuudentutkimus tarjoaa kuitenkin rikkaan ja hienosyisen käsitteistön, kun tarkastellaan leikin elementtiä kirjoittamisessa. Perusta taiteen ja leikin rinnastukselle on hahmotettu jo Gadamerin vuonna 1960 ilmestyneessä *Wahrheit und Methode* -teoksessa. Luovan kirjoittamisen kannalta on olennaista, että Gadamer vastustaa leikin tulkitsemista subjektiivisena itseilmaisuna ja osoittaa, kuinka kieli samalla leikkii käyttäjällään. Luovuuden läheinen suhde leikkiin osoittaa, mistä suunnasta poeettista kielenkäyttöä voidaan etsiä. Hahmotan leikillisen kielenkäytön poeettisia piirteitä verkon kirjallisesti suuntautuneilla alueilla. Tutkimuksen aineisto on peräisin kirjallisesti suuntautuneista verkkoblogeista, draamaan suuntautuneista online-ryhmistä sekä kirjallisilta keskustelufoorumeilta.

Verkossa kirjoittamista ei tässä tutkimuksessa pelkästään kuvailla ja kar-
toiteta, vaan sitä pyritään käsittelemään filosofisesti ja teoreettisesti. Vaikka

metodinen käsittelytapani ammentaa 1900-luvun filosofian kielellisestä käänteestä, se tukeutuu nykyfilosofiaan. Lähtökohtana on keskustelun filosofia Gadamerin edustamassa muodossa. Tämän taustalla on Heideggerin vaikutuksesta syntynyt teoreettinen positio, jonka mukaan ihmistä ei tule pitää suvereenina kielen herrana ja käyttäjänä, vaan on myös tunnistettava, kuinka kieli käyttää ihmistä. Uudet, vuosituhannen vaihteen tavat lukea ja tulkita näitä filosofiota poikkeavat huomattavasti aikalaisten tavoista ja avaavat mahdollisuuden liittää heidät verkkoon.

Kielikeskeisyys ei tarkoita kuitenkaan, että kaikki palautettaisiin kieleen. Siirtymä subjektikeskeisyydestä oikopäätä sturkturalististen suuntausten kielikeskeisyyteen ei myöskään ole tyydyttävä. Jos kielisysteemi sellaisenaan olisi riittävä, ei myöskään olisi tarvetta tutkia kirjoittamista, sillä kaikki olisi jo tekstissä. Paul Ricoeurin metaforateoria hakee hyödyllisellä tavalla reittiä näiden kahden painotuksen väliltä. Siirtyminen tekstin tutkimisesta kirjoittamisen tutkimiseen merkitsee tekstikeskeisestä näkökulmasta irtoamista ja siirtymistä ”kielellisen elämän” tarkasteluun. Verkkokirjoittamisen alueella tekstiä ja elämää onkin mahdotonta erottaa toisistaan. Tätä ilmiötä on erheellisesti sanottu ”verkkopuheeksi”, mutta kyse on niin tiivistä kirjoittamisen ja lukemisen vuorottelusta, että se alkaa elää kuin animaatio.

Tarkastelen luovaa kirjoittamista verkossa tältä kannalta. Kirjallisuustiede tarjoaa erityisesti poetiikkaan liittyvän käsitteistön, joka on hyödynnettävissä kirjoittamisen tutkimuksessa. Siirtyminen jo kirjoitetun tutkimisesta kirjoittamisen tutkimiseen ei merkitse tekstin hylkäämistä ja siirtymistä yksilön luovien resurssien tutkimiseen. Vaikka tekstin perusteella ei voida päätellä itse kirjoittamisen tapahtumaa, kirjoitetusta on olemassa tie kirjoittamiseen. Edellä esitetty ajatus kielen itsensä herättämästä luovuudesta hahmottaa jo tätä mahdollisuutta.

Olisi naivia ajatella, että uuden syntymisestä ei voida sanoa mitään, koska sitä ei ole vielä olemassa. Osoitampi lähtökohta on huomioida traditio kirjoittamisessa eli se, että kirjoittaminen on intertekstuaalinen tapahtuma. Kirjoittaminen ei etene uuden tuottamisen jatkumona, vaan kehänä, jossa kirjoittaminen kiertää aina takaisin kirjoitettuun.

Ensimmäinen osa – POETIIKKA – käsittelee luovaa kieltä verkossa. Siinä tarkastellaan luovuutta, jonka lähteet ovat subjektin itseilmaisun sijaan niissä elementeissä, joita verkossa kohdataan. Kielen poeettista toimintaa tarkas-

tellaan erityisesti metaforisuutena. Lisäksi tarkastelun kohteena ovat genren luova vaikutus kirjoitusprosessissa sekä verkossa olennainen kysymys viestin lähettämisen ja saamisen poeettisista piirteistä.

Käsittelen kielen rakenteissa olevia seikkoja, jotka osoittavat, että kieltä ei voida pitää vain passiivisena resurssina. Ajatus, jonka mukaan kieli jähmettyisi ilman ihmisen luovaa käyttöä, ei pidä paikkaansa. Keskityn käsittelemään kielessä vaikuttavia poeettisia elementtejä kielen metaforisen taipumuksen myötä. Tämä siksi, että tutkimukseni suuntautuu verkkokulttuuriin, sen luovaan verbaalisuuteen. Oletan, että metaforisuudella on siinä keskeinen sija. Metaforinen periaate ei ole vain tuoreiden kielikuvien tuottamista, vaan kyse on Ricoeurin tarkoittamassa mielessä innovatiivista kieltä luovasta periaatteesta. Verkko, jossa monet kielelliset kontekstit rinnastuvat, on metaforisia rinnastuksia synnyttävä luova kielellinen tila.

Näkökulma, jonka mukaan elävä kieli on luova kuten subjektikin, merkitsee sitä, että myös genre voi olla produktiivinen muoto. Käsitys, jonka mukaan kirjalliset genret kaavoittuvat ilman luovan subjektin vaikutusta, jättää huomiotta sen, että sanataiteen genret itsessään ovat luovuutta edistäviä muotoja. Niiden lajipiirre on se, että ne eivät muutu kaavamaisiksi. Tarkastelen verkkokirjoittamisen käyttöliittymiä, kuten blogeja ja keskustelufoorumeita genren kannalta.

Verkon käyttöliittymät on suunniteltu palvelemaan erityisesti informaation välittymistä ja järjestämistä. Jo ”tiedostoista” ja ”tietokoneista” puhuminen osoittaa, että tieto on verkossa rakenteellisesti hallitseva muoto. Tyyllillisesti tämäkään muoto ei ole neutraali, vaan sitä voidaan kutsua informaatio-genreksi. Myös blogien ja keskustelufoorumeiden luokitteluperiaatteet ovat asiakeskeisiä, vaikka niitä käytetään myös toisin. Verkkokeskusteluissa asiaan viittaavan otsikon alla on usein kyse muusta kuin vain asiapuheesta. Olenaisista on, että keskustelijat muodostavat keskenään jotain toista genreä viralisen ohessa. Verkko on sosiaaliselta kannalta monin paikoin kömpelöä teknologiaa, jonka puutteet elävä kielenkäyttö pyrkii yllittämään.

Ensimmäisen osan lopuksi käsittelen viestin poetiikkaa. Viestimäisyys on peittynyt automatisoituneen viestien vaihdon alle. Verkkohermeneutiikan filosofin, Rafael Capurron mukaan viestin kapeneminen vain tiedon välitykseksi on peittänyt alleen monet muut viestiin liittyvät seikat. Viestin poeettiset puolet ovat yksi näistä. Viestin poeettinen funktio voidaankin tulkita uudella tavalla verkkokulttuurin kannalta. Voidaan kysyä, mitä tarkoittaa se, että

huomio kiinnittyy viestin välittymiseen, sen lähettämisen päätökseen, sen odottamiseen ja sen saamiseen. Viestin poetikka käsittelee tätä kokonaisuutta ilmaisutilana.

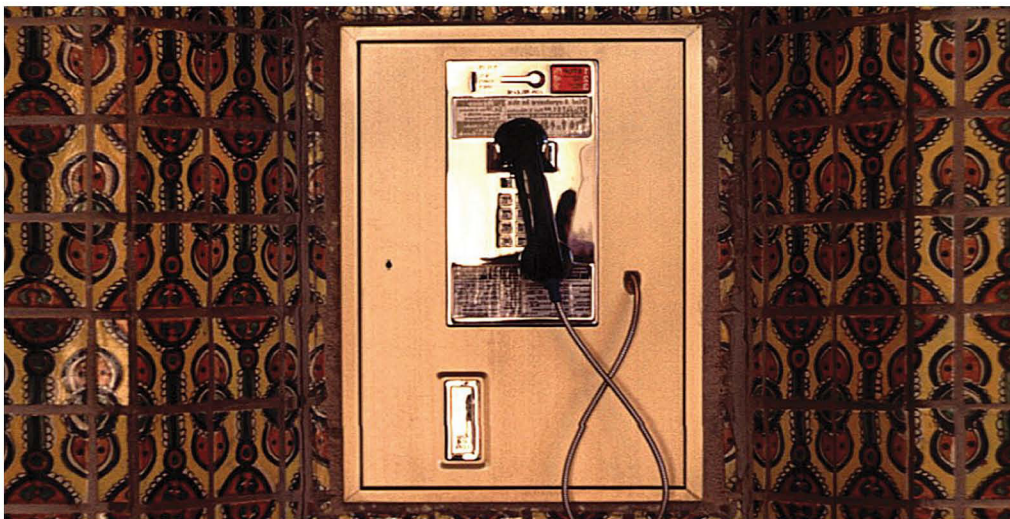
Tutkimuksen toinen osa – DIALOGI – käsittelee välittömässä verkkoyhteydessä kirjoittamista. Online-kirjoittaminen ei tapahdu yhtä välittömästi kuin puhuminen. Kirjoittamisen erikoislaatuisuus merkitsee kriittistä potentiaalia suhteessa erilaisiin puhetta simuloiviin välittömyyden teknologioihin. Verkon sosiaalista elämää painotettaessa on parempi kutsua tätä kirjoittamalla tapahtuvaa keskustelua pikemminkin dialogisuudeksi kuin interaktiivisuudeksi. Huomion kohteena on keskustelu ja luonnollinen kieli. Dialogisuus viittaa tässä luonnolliseen kieleen ja liittää näin verkon osaksi muuta sosiaalista maailmaa.

Verkkokirjoittamisen ontologisena lähtökohtana tarkastelen puheen ja kirjoituksen suhteesta syntyvää luovaa ja dynaamista jännitettä. Online-kirjoittamista käsittelevässä luvussa hahmotan perustaa sille, kuinka tämä puheen ja kirjoittamisen välille sijoittuva uusi muoto voidaan ymmärtää.

Kyse ei ole vain verkkopuheesta. Silloin, kun puhetta mukailevaan kirjoittamiseen tulee mukaan tyyllinen pyrkimys, kyse on verkkoproosasta. Proosan traditio on osaltaan puheenomaisten piirteiden ilmaisemista kirjoittamalla. Renessanssin ajasta lähtien puhekielen muuntaminen kirjoitukseksi on ollut keskeistä. Tämä prosessi ei ole päättynyt vielääkään eivätkä puheen tallentamisen teknologiat ole korvanneet sitä. Verkkokirjoittaminen voidaan nähdä puheen mimesiksen, ei tallentamisen, vaan tyylittelevän muuntamisen viimeisenä vaiheena.

Tutkimuskohteeni ei ole empiirinen, joten tukeudun mieluummin filosofiaan. Uskon, että kirjoittamisen tutkimuksen ei tule rajautua vain jo kirjoitetun tarkasteluun. Esimerkiksi chat-tutkimuksessa on vallinnut empiirinen tutkimusote, ja online-kirjoittaminen on rinnastettu vain puheeseen. Tältä osin tukeudun saksalaisen lingvistin, Michel Beisswengerin teoreettisesti painottuneeseen positioon. Hän osoittaa, kuinka chat on olennaisesti myös kirjoittamista.

Tarkastelen online-replikointia perinteistä draamadialogin traditiota vasten. Online-draama on tältä kannalta keskeinen, vaikkakin suhteellisen tuntematon muoto. Se on kuitenkin olennainen, kun hahmotetaan poeettista kieltä

Puheen ja kirjakielen välinen jännite on yksi keskeisiä voimia kirjoittamisessa.

Puheenomaisten piirteiden tyyllittely kirjoituksessa on proosaa. Verkkoproosa ei kuitenkaan ole taideproosaa, vaan epämuodollista ja silti tyyliin pyrkivää kirjoittamista verkkoblogeissa, online-replikoinneissa ja keskustelufoorumeilla.

Verkkoproosaan liittyy myös erityinen mahdollisuus puhua henkilökohtaisella äänellä julkisesti. Proosa mahdollistaa sen, että verkkopäiväkirjoissa voidaan kirjoittaa omista asioista mutta yksityisyyttä paljastamatta.

Verkkoproosa, tutkimus dialogisesta kirjoittamisesta on teoreettinen katsaus luovaan kieleen verkossa.

Risto Niemi-Pynttari on kirjoittamisen maisteriohjelman yliassistentti ja verkkokirjoittamisen tutkija Jyväskylän yliopistosta. Hän toimii myös kriitikkona ja luovan kirjoittamisen ohjaajana verkkoryhmissä. Vuodesta 2003 lähtien hän on pitänyt myös *KunKirjoitan*-verkkoblogia.

